

УДК 370:13.73

Шелюк Л.*Кандидат педагогічних наук, доцент (м. Рівне)*

НЕОБХІДНІСТЬ ПОЄДНАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО І ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В СФЕРІ ОСВІТИ

В освітній сфері вже нині можна констатувати наявність вдалих прикладів гармонійного поєднання вітчизняного і запозиченого досвіду. Тому важливо систематизувати вивчення тих шляхів, якими може відбуватися трансформація національної системи освіти. Водночас існують різні моделі долучення до загальноєвропейського освітнього простору на підставі національних особливостей освітньої системи. Це є свідченням того, що українське суспільство також має визначитися з національними пріоритетами розвитку і модернізації вітчизняної освіти.

Ключові поняття: освіта, трансформація освіти, моделі освіти, освітні стандарти.

Україна, прагнучи стати невід'ємним елементом загальноєвропейського освітнього простору, має, з одного боку, сприймати і використовувати позитивні здобутки європейських країн в сфері навчання і виховання, а з іншого – стверджувати власну унікальність в сфері застосування освітніх технологій, виробляти власні стратегії розвитку і модернізації національної системи освіти, розробляти комплексні заходи щодо системних реформ, спрямованих на забезпечення кожному громадянину можливості отримувати якісні освітні послуги впродовж всього життя. «Втілюючи будь-яку нову систему освіти, необхідно чітко визначитись в її перевагах порівняно з чинною системою освіти України. Збереження національних особливостей освіти сприятиме її відносній стабільності й підвищенню статусу держави на європейському освітянському просторі, що в цілому не суперечить вимогам Болонського процесу» [1, с. 23].

Сьогодні в глобалізованому інформаційно-цивілізаційному середовищі неможливо залишитися ізольованими від зовнішніх впливів та запозичень. Важливо, щоб в освітній сфері такі запозичення відбувалися на основі чіткої стратегічної визначеності з концептуально-

теоретичним обґрунтуванням загального науково-дискусійного консенсусу щодо корисності перейняття досвіду зарубіжних країн в сфері навчання, виховання, організаційно-адміністративного забезпечення освітньої сфери. «За роки незалежності України під впливом глобалізаційних процесів, що відбуваються в усіх сферах суспільства, навчально-виховний процес у вітчизняних вищих навчальних закладах зазнав суттєвих змін й зорієнтований на досягнення світових освітніх стандартів. У працях В. П. Андрущенко, І. А. Зязюна, К. В. Корсака, В. Г. Кременя, В. М. Литвина, В. І. Лугового, М. І. Михальченка та інших вказується на необхідність упровадження у вищих навчальних закладах демократичних реформ, завдяки яким стає можливою модернізація навчально-виховного процесу. Один із ключових напрямів таких реформ значною мірою формується під впливом Болонської декларації» [2, с. 255]. Таким чином, сьогодні можна говорити про цілеспрямовану та активну діяльність української освітньої спільноти щодо впровадження європейських стандартів навчання і виховання. Водночас, залишається актуальною проблема співвідношення європейських стандартів освіти з тими традиційними формами, які десятиліттями склалися в самі Україні. Ця проблема постає дуже гостро як в аспекті поєднання традицій та інновацій, так і щодо співмірного використання вітчизняного і закордонного освітнього досвіду.

Після більше, ніж двох десятиліть незалежності склалося чітке усвідомлення того, що не можна реформувати систему освіти виключно на основі запозиченого досвіду. Копіювання західних, навіть найпрогресивніших та найефективніших, моделей виявилось недоцільним за умов ігнорування національної специфіки мислення, управління і традиційних уявлень, що актуалізувало сьогодні проблему пошуку нових принципів гармонійного поєднання вітчизняного і запозиченого досвіду. «Сліпе копіювання Болонської системи не забезпечить досягнення позитивних результатів через значну розбіжність між соціально-економічною ситуацією, історико-культурними традиціями і менталітетом людей у нашій державі та країнах Європи. Цим зумовлена актуальність проблеми модернізації навчально-виховної діяльності у вищих навчальних закладах України з метою наближення її до загальноєвропейських стандартів з одночасним урахуванням наукового потенціалу та практичного досвіду національної вищої школи» [3, с. 255]. Дійсно, важливо з повагою ставитися до здобутків вітчизняної педагогіки, що є також необхідною умовою справжньої оцінки зарубіжного досвіду, яка допо-

може ціннісно-вибірково ставитися до запозичень різноманітних форм, методів і технологій навчання і виховання іноземного походження.

До речі, важливим досвідом, який можна переймати від європейських країн, є саме досвід поєднання національних та загальноєвропейських стандартів навчання і виховання. Для прикладу, можна взяти французьку систему освіти, яка, маючи глибинні, тисячолітні традиції національної освіти, гармонійно сприйняла сучасні загальноєвропейські принципи роботи, при цьому збагачуючи їх завдяки власним здобуткам. «Досвід розбудови французької національної системи вищої освіти є досить цікавим з педагогічної точки зору, оскільки репрезентує вдале поєднання національних освітніх традицій з європейськими і світовими інтеграційними та глобалізаційними процесами. Оцінюючи вищу школу Франції, як одну з найбільш ефективних у світі, французькі освітяни, державні діячі, науковці, урядовці вважають за необхідне збереження власних здобутків галузі та використовують європейський досвід як спосіб покращення системи вищої освіти країни» [4, с. 69]. Отже, серед розвинених країн Європи також можна відшукувати вдалі приклади гармонійного поєднання вітчизняного і запозиченого досвіду.

Існують і інші моделі долучення до загальноєвропейського простору на основі національних особливостей освітньої системи. Так, Німеччина, будучи одним з ключових суб'єктів європейської інтеграції в усіх сферах суспільного функціонування, а також пропагуючи єдині європейські демократично-гуманістичні цінності, водночас заявляє про необхідність якнайповнішого збереження національних традицій в освіті. «В дискусіях щодо «євростандарту» вищої освіти Німеччина займає неоднозначну позицію. З одного боку, як один з ініціаторів Болонського процесу, вона активно підтримує і просуває загальноєвропейську концепцію вищої освіти, з іншого — частина представників німецьких вишів сприймає її як нав'язану ззовні. Найбільш вагомими доказами проти Болонського процесу є те, що їх практична реалізація потребує великої концентрації ресурсів — як фінансових, так і людських. Проте, як показує досвід, реформи вищої освіти проходять в Німеччині досить успішно. Адже Болонський процес не передбачає ані повної змістової, ані повної організаційної уніфікації вищої освіти в Європі, а реалізація загальноєвропейських стандартів залежить головним чином від внутрішньої освітньої політики конкретних країн, учасників процесу. Німеччина на сьогодні є прикладом успішної та ефективної модернізації та інтернаціоналізації вищої освіти, що підвищують конкурентні переваги класичної традиційної німецької системи освіти

та сприяють її загальному соціально-економічному добробуту. Німецька вища школа дотримується загальноєвропейських тенденцій розвитку освіти, відіграє важливу роль в створенні європейського освітнього простору і вживає активних заходів щодо реалізації таких завдань» [5, с. 123]. Таким чином, дійсно важливо шукати таке співвідношення між національними та запозиченими формами навчально-виховних впливів та організаційно-управлінських рішень в освіті, яке б максимально сприяло інноваційно-прогресивному розвитку освіти і країни в цілому. І запозичення, і збереження національних традицій в освіті є важливими елементами забезпечення ефективного шляху модернізації освітньої системи кожної європейської країни.

Важливо також систематизувати вивчення тих шляхів, якими може відбуватися модернізація національної системи освіти, що призведе до свідомого вибору найефективнішої моделі саме для української освітньо-соціальної реальності. Науковці сьогодні виділяють декілька варіантів досвіду модернізації національних систем освіти, які можуть бути запозичені тією чи іншою мірою і Україною. «Аналіз освітніх реформ другої половини ХХ ст. дозволяє виділити чотири стратегії модернізації вищої школи, за допомогою яких здійснювався перехід від елітарної до масової вищої освіти. Найпоширенішою є експансія державного сектору вищої освіти з мінімальною платою за навчання або при повній її відсутності. Друга — введення механізмів відшкодування державі випускниками вартості їх навчання після закінчення ВНЗ через податкову систему. Третя передбачає збільшення участі студентів та їхніх батьків у фінансуванні вищої школи при збереженні часткової державної фінансової підтримки студентів, передусім із малозабезпечених сімей і проблемних соціальних груп. Четверта — розвиток приватного сектору вищої освіти з метою компенсації недостатнього потенціалу державних ВНЗ» [6, с. 140 – 141]. В якій мірі сприймати ту чи іншу модель розвитку і модернізації вищої освіти, залежить, звичайно, від рішень найвищого керівництва країни та безпосередньо освітньої галузі. Водночас, важливо підкреслити, що дане питання потребує надзвичайно глибокого концептуально-теоретичного аналізу в аспекті вивчення проблематики доцільності і міри поєднання вітчизняного і запозиченого досвіду функціонування і розвитку освітньої сфери країни.

Процес модернізації національної освітньої системи не може не відрагувати і на виклики глобалізаційних тенденцій, що несуть в собі високі вимоги щодо динаміки інноваційного оновлення навчально-виховного середовища. Сучасна освіта має надшвидкими темпами реагувати

на вимоги щодо підготовки людини, яка має бути конкурентоспроможним і компетентним суб'єктом глобального інформаційно-технологічного середовища. «Виходячи з цього, головною метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування формування механізму інноваційного розвитку України в контексті посилення глобалізації та інтеграційних процесів в економіці. Її досягнення, у свою чергу, реально можливе лише за умови формування адекватного уявлення про основні характеристики інноваційних процесів, їхні рушійні сили і закономірності. Істотне значення для України має також вивчення основних надбань світового досвіду щодо розвитку інноваційних процесів. Зробити перехід такого надскладного організму як суспільна цілісна система до інноваційної моделі розвитку можливо лише на основі врахування всього світового досвіду, що нагромадився, та урахування внутрішніх умов і особливостей розвитку» [7, с. 112]. Людина, що прагне набути певного освітнього досвіду, отримати якісні освітні послуги, здобути певні особистісно-професійні компетенції, має бути переконаною, що вітчизняна система освіти здатна її забезпечити як долученням до найкращих здобутків вітчизняної і світової культури, так і системою знань, вмінь і компетентностей, що дозволять їй відчувати себе впевнено на національному і глобальному ринках праці.

Для цього також є важливим ефективно залучення зарубіжного досвіду в сфері формування, забезпечення і розвитку безперервної освіти, український досвід чого є вкрай обмеженим. В сучасному ж світі освіта впродовж життя є необхідною умовою справжнього компетентнісного розвитку та ефективної соціалізації особистості. «Необхідно стимулювати розвиток системи безперервного навчання, що зумовить підвищення якості освіти, її спрямованість на розвиток системного творчого мислення, вироблення навичок пристосування до мінливого зовнішнього середовища й уміння пошуку нетрадиційних рішень» [8, с. 189]. В цьому аспекті важливо звернутися до досвіду розвинених країн світу, які постійно вдосконалюють власні національні та міжнародні системи доступу до освітніх послуг впродовж життя. окрім того, Україна може активніше брати участь у міжнародних проектах, дозволяючи своїм громадянам використовувати міжнародні освітні ресурси та організації.

Іншим корисним досвідом розвинених західних країн, необхідним до використання в процесі модернізації української системи освіти, на нашу думку, має бути активне використання науки в організації та змістовному наповненні навчання. Український університет

як і європейський, і американський має стати осередком наукового пошуку, що перетворить нашу освіту на справжнє ядро національного інноваційного розвитку. «Спіраючись на позитивний багаторічний досвід функціонування дослідницьких університетів, було б доцільно проаналізувати сучасний підхід до відтворення наукової еліти в успішних у науковому сенсі країнах Заходу, де вже побудоване відкрите суспільство і панує ринкова економіка, щоб порівняти принципи діяльності закордонних і вітчизняних дослідницьких університетів, запозичивши в них найкраще» [9, с. 52]. В Україні через тривалий період штучно-номенклатурного відокремлення науково-академічної та навчально-виховної сфери склалася традиція певної розмежованості науки і освіти, що необхідно обов'язково долати в процесі модернізації національної системи освіти, при цьому активно використовуючи позитивний досвід функціонування університетів як осередків науки та інновації в розвинутих країнах світу.

Таким чином, очевидним є те, що українській освітній спільноті є чому повчитися і що запозичити у своїх закордонних колег, які вже багато десятиліть підпорядковують свою діяльність інноваційно-гуманістичним принципам роботи. Не можна не визнати, що освітні системи розвинутих західних країн є своєрідними орієнтирами для модернізації нашої національної системи освіти. «Разом з тим, некритичний характер здійснення модернізації на основі запозичення західних моделей, що сформувалися в іншому соціокультурному просторі, таїть в собі реальну небезпеку втрати позитивних національних освітніх традицій, які забезпечували високу якість знань. Сучасний розвиток суспільства вимагає модернізації освіти, яка, безумовно, набуває позитивний сенс, якщо здійснюється не на шкоду традиційної освіти, а гармонійно вписується в останню, наповнюючи освітній процес новим змістом» [10, с. 459]. Проведений нами аналіз дозволяє з упевненістю стверджувати, що в сучасному глобалізованому світі жодна національна система не може обійтися без інноваційних запозичень та міжнародних форм стандартизації, що водночас не відміння необхідність для кожної країни зберігати в рамках модернізації національної освіти власну культурну, історичну, навчально-виховну специфіку як фундамент збереження національно-культурної ідентифікації кожного громадянина і суспільства загалом.

Насамперед необхідно визначитися з національними пріоритетами розвитку і модернізації, а вже наступним етапом буде концептуально-теоретичне обґрунтування вибору тих форм закордонного досвіду, які

можуть бути використані як ефективні інструменти реформування національної системи освіти. «І якщо ми визначимося з реальною стратегією інноваційного розвитку вітчизняної економіки, розберемося з пріоритетами державної науково-технологічної політики, тоді й справді дуже корисним може бути запозичення з-за кордону апробованих форм і методів організації, механізмів державного стимулювання інноваційних процесів і т. п. Тепер же сподівання на цей досвід (навіть якби ми його вже добре осмислили) марні. Адже ми поки що здатні запозичати здебільшого тільки термінологію і зовнішній бік відповідних зарубіжних напрацювань, не дуже вникаючи у справжній їхній зміст і, тим більше, не маючи механізмів їхньої реалізації» [11, с. 13]. Сьогодні все ще існує необхідність змістовно-ціннісної підготовки українських освітян до реального сприйняття і запозичення тих реальних організаційно-освітніх та навчально-виховних форм, які складають справжню скарбницю інноваційно-гуманістичної та демократичної педагогіки європейського гатунку.

Таким чином, визначивши основні принципи поєднання вітчизняного і запозиченого досвіду в освітній сфері, насамперед наголосимо на необхідності системного концептуально-теоретичного вивчення кожного аспекту модернізації української освіти, на основі чого вже може визначатися той комплекс запозичень, який може реально сприяти ефективному та інноваційному реформуванню української освітньої сфери соціального функціонування. «Безперечно, запозичуючи іноземне, слід берегти вітчизняне. У ХХ ст. освітні реформи набувають глобального характеру, стають важливою складовою політики держав. НТП та участь у системі глобальної економіки висувають комплекс спільних вимог до освітніх структур різних країн, що сприяє їх уніфікації та інтернаціоналізації. Однак і зараз система освіти кожної країни відображає особливості її соціально-економічного і політичного розвитку, специфіку культурно-історичних і педагогічних традицій. У виграшному становищі є ті країни, які трансформацію освіти здійснювали на основі поєднання надбань вітчизняних і зарубіжних педагогічних систем. У цьому плані цікавим є досвід розвитку японської системи освіти. Після поразки у другій світовій війні Японія здійснила реформи в галузі освіти, її перебудова і вдосконалення позитивно позначилися на стані економіки. Суть реформи полягала у тому, що, перейнявши структурну схему загальноосвітньої школи від США, японці зберегли традиції свого національного виховання, використавши водночас і позитивний досвід організації навчання і зміст європейської школи» [12, с. 26]. Як бачимо,

існують вдалі приклади гармонійного поєднання вітчизняного і запозиченого досвіду в сфері розбудови нової системи національної освіти, яка має, з одного боку, відображати національно-культурну специфіку народного менталітету, а з іншого – відповідати на постійні виклики зовнішнього цивілізаційного середовища, що розвивається за законами інноваційно-інформаційного прогресу.

Таким чином, аналізуючи проблему системності модернізації української освіти, єдності в цьому процесі традицій та інновацій, поєднання вітчизняного і зарубіжного досвіду, а також особистісна орієнтація в рамках ступеневої освіти впродовж всього життя, виявлено нагальну необхідність реалізації сформульованих принципів в освітній реальності нашої країни. Лише за таких умов українська освіта матиме шанси на випереджальний розвиток та навздогінну модернізацію, необхідну для повноцінного приєднання до європейської освітньої сім'ї. «Щоб прийняти історичний виклик XXI століття, освіта має носити випереджальний характер, тобто бути націленою на майбутнє, на розв'язання проблем нового століття, розвиток ключових компетенцій вихованців, формування у них проектної культури, нових способів мислення й діяльності» [13, с. 15]. Така освіта має всіляко розвивати орієнтацію на зростаючу особистість, яка, переходячи від одного до іншого освітнього ступеня впродовж всього свого життя, стає все більш активним суб'єктом модернізації національної системи освіти. Модернізація не є виключно справою політиків чи чиновників. Її ефективна реалізація можлива лише завдяки активності кожного суб'єкта національного освітнього простору.

Освіта в своїх модернізаційних, інноваційних, інформаційно-технологічних вимірах, таким чином, має орієнтуватися на потреби кожної людини в особистісному та професійно-компетентнісному розвитку впродовж всього життєвого шляху. Така насправді модернізована освіта сприятиме гармонізації взаємодії людини із соціальним середовищем, адже призведе до формування як інноваційного суспільства, так і інноваційної людини. «Інноваційність суспільства полягає, насамперед у створенні можливостей для реалізації потенціалу кожної особистості, її постійного розвитку та саморозвитку. Нова інформаційна ера розвитку людства актуалізує створення нових освітніх систем, вироблення нових моделей навчання, орієнтованих на людину, її духовність та творчі здібності. В царині освіти відбувається перехід від навчання до освіченості, визнається пріоритет мислення над засвоєнням суми знань. Освітній ресурс в умовах інформаційного середовища

спрямовується на підготовку творчої особистості, яка виявляє здатність інноваційно підходити до запропонованих завдань. Водночас, сучасна царина освіти ґрунтується на діалектичній єдності традицій та інновацій як одному із факторів саморозвитку суспільства» [14, с. 564]. Отже, всі складові системної модернізації української освіти, а саме: єдність традицій та інновацій, поєднання використання закордонного та вітчизняного досвіду та особистісна орієнтація освітнього простору, являються ключовими чинниками успішної реформи освіти. Реалізація цих чинників виведе Україну на новий рівень освітньої конкурентоспроможності на європейському та світовому ринках сучасних освітніх послуг.

Список використаних жерел:

1. Панасевич Б. Д. До питання про триступеневу систему вищої освіти в Україні / Б. Д. Панасевич // Проблеми освіти: Наук. зб. / Кол. авт. — К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. — Вип. 53. — С. 20–24.
2. Крамаренко А. М. Вища освіта України: проблеми та напрями модернізації / А. М. Крамаренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. Збірник наукових праць. — Запоріжжя: КПУ, 2010. — Випуск 8.
3. Крамаренко А. М. Вища освіта України: проблеми та напрями модернізації / А. М. Крамаренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. Збірник наукових праць. — Запоріжжя: КПУ, 2010. — Випуск 8. — С. 255–263.
4. Бочарова О. А. Модернізація вищої школи Франції у контексті Болонського процесу / Олена Бочарова // Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія. — Ялта: КГУ, 2006. — Вип. 11. — Ч. 1. — С. 69–74.
5. Зданюк, Т. В. Заходи з модернізації інтернаціоналізації вищої освіти Німеччини в умовах інтеграції у європростір / Тетяна Зданюк // Проблеми сучасної педагогічної освіти: Педагогіка і психологія. — Ялта: КГУ, 2009. — Вип. 21. — Ч 3. — С. 119–123.
6. Пашков В. О. Стратегії модернізації вищої освіти: світовий досвід (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) / Віктор Пашков // Стратегічні пріоритети. — 2012. — № 1 (22). — С. 137–141.
7. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В. В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко, І. В. Терон. — К.: РВПС України НАН України, 2006. — 480 с.

8. Дмитренко М. А. Інноваційний розвиток України в умовах глобалізації й інформаційної революції / Микола Дмитренко. – К.: Знання України, 2009. – 339 с.
9. Распопов В. Б. Щоб вивчитись на науковця / В. Б. Распопов // Вісник Національної академії наук України. – 2012. – № 12. – С. 44–54.
10. Михайлишин Г. Й. Модернізація освітньої сфери як фактор модернізації суспільства / Галина Михайлишин // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. —К.: ВІР УАН, 2012. —Випуск 63 (№8). —С. 455–460.
11. Єгоров І. «Стратегія запозичень» і розвиток науки / І. Єгоров, О. Попович, В. Соловійов // Вісник Національної академії наук України. – 2003. – № 5. – С. 3–14.
12. Ашиток Н. Проблеми сучасної освіти: філософський аналіз / Надія Ашиток // Проблеми гуманітарних наук. Збірник наукових праць ДДПУ. Серія: Філософія. – Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2009. – Випуск 23. – С. 16–28.
13. Сазоненко Г. С. Освіта майбутнього: Монографія / Г. С. Сазоненко. —К.: Генеза, 2007. —346 с.
14. Ганаба С. О. Інноваційна спрямованість освіти як філософська проблема / Світлана Ганаба // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. —К.: ВІР УАН, 2011. —Випуск 50. —С. 561–565.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2013 р.

Шелюк Л. Необходимость сочетания отечественного и зарубежного опыта в сфере образования

В образовательной сфере уже сейчас можно констатировать наличие удачных примеров гармоничного сочетания отечественного и заимствованного опыта. Поэтому важно систематизировать изучение тех путей, которыми может происходить трансформация национальной системы образования. Одновременно существуют различные модели приобщения к общеевропейского образовательного пространства на основании национальных особенностей образовательной системы. Это является свидетельством того, что украинское общество также определится с национальными приоритетами развития и модернизации отечественного образования.

Ключевые понятия: образование, трансформация образования, модели образования, образовательные стандарты.

Sheliuk Lyudmyla. Necessity for a combination of national and foreign experience in the sphere of education.

Now in the field of education it is possible to state that there are successful examples of harmonious combination of national and borrowed experience. It is therefore important to systematize the study of the ways in which transformation of a national system of education can take place. However, there are different models of joining the European educational space on the basis of national characteristics of the educational system. This is an indication that Ukrainian society also has to define its national development priorities of development and modernization of national education.

Keywords: education, transformation of education, education models, educational standards.

© Шелюк Л., 2014